

Από την αριστοκρατία στη μαζική δημοκρατία της κριτικής

Από τον ΜΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ

Γιώργος Αράγης, *Ανθολογία της νεοελληνικής λογοτεχνικής κριτικής*, Σοκόλη, Αθήνα 2019, 944 σελ.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια συνεχής αναδιαμόρφωση του πεδίου της λογοτεχνικής κριτικής όπως τη γνωρίσαμε μεταπολεμικά. Τα ηλεκτρονικά περιοδικά, το facebook, τα βιβλιόφιλα ιστολόγια που αναδύθηκαν σταδιακά διεκδικούν τον δικό τους δημόσιο λόγο. Δημιουργούνται συγγραφικές και αναγνωστικές κοινότητες που έχουν τα δικά τους κριτήρια, αυτοθαιμάζονται και αυτοαναπαράγονται. Διαμορφώνεται ένα ψηφιακό τοπίο όπου απαντώνται ενδιαφέρουσες κριτικές, αλλά κυριαρχεί ένας λόγος χωρίς θεωρητικές αξιώσεις, που αγνοεί την παράδοση, πολλές φορές με ύφος ενοχλητικό και δυσανάλογα απαξιωτικό για τα επιχειρήματα τα οποία καταθέτει. Διολισθαίνουμε αθόρυβα από την αριστοκρατία της κριτικής, της εποχής των εφημερίδων με έναν ευάριθμο πυρήνα δόκιμων κριτικών, στη νεόκοπη μαζική δημοκρατία της κριτικής του διαδικτύου ώστε να μας κατακλύζει ο κριτικός πληθωρισμός, δίνοντας εν δυνάμει βήμα στον καθένα για να κερδίσει τη φήμη και την αθανασία της στιγμής. Πρόκειται για λογοτεχνικό και κοινωνικό φαινόμενο παρόμοιο με όσα συμβαίνουν στην πολιτική. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης υποκαθιστούν τον Τύπο και δημιουργούν έναν πληροφοριακό θόρυβο που σκεπάζει και πνίγει τις ώριμες φωνές.

Θα λέγαμε ότι πρόκειται για την ανάδυση του ατομικισμού και του πνεύματος του *laissez-faire* της νεωτερικότητας στο χώρο της κριτικής. Η ιδέα της ελευθερίας της γνώμης αποκτά σάρκα και οστά με την κριτική στο προσωπικό ιστολόγιο ή το πάτημα ενός like, μαζί με τη ματαιοδοξία του τυπωμένου ονόματος, τη χαρά της συνομιλίας, ως ίσος προς ίσον, με τα «μεγάλα»

Ο Χάρολντ Μπλουμ. «Η γνώση δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς μνήμη», έγραφε στον *Δητικό Κανόνα*.

ονόματα, την ηδονή της κατεδάφισής τους ανάλογη με αυτή των μπαχαλάκηδων με τις σπασμένες βιτρίνες. Γι' αυτό και οι διάλογοι στο fb αστραπιαία γυρίζουν σε *ad hominem* επιχειρήματα: «Και ποια είναι η Σώτη Τριανταφύλλου;», «Ποια είναι η Καρυστιάνη;».

Το φαινόμενο παρουσιάζει αναλογίες με τον ρομαντισμό που ανέδειξε το άτομο και τη μεσαία τάξη στη λογοτεχνία, όπου για πρώτη φορά μιλά για λογαριασμό της απορρίπτοντας τον νοησιарικό κλασικισμό της αριστοκρατίας με τους κανόνες και τις καθολικές αλήθειες. Το υποκείμενο εκφράζει τα αισθήματά του, αναπτύσσει τη φαντασία, την προσωπική του άποψη για τη φύση και την αλήθεια των πραγμάτων. Από την εποχή του *Ροβινσώνα Κρούσου* –ως

εμβληματικού μανιφέστου της ατομικότητας– αυτό είναι το προνομιακό πεδίο του μυθιστορήματος. Το άτομο της μεσαίας τάξης που θριαμβεύει ή χάνεται από τις δικές του δυνάμεις, επιβάλλεται στην άγρια φύση, δημιουργεί τους δικούς του κανόνες, ορίζει τη μοίρα του και δημιουργεί τον κόσμο.

Οι υπέρμαχοι της κριτικής του διαδικτύου διατείνονται ότι η κριτική τους, πιο απλή και χωρίς περιττές θεωρητικές αναφορές, έσπασε το φράγμα της αριστοκρατικής υπεροψίας των κατεστημένων κριτικών και έκανε γνωστά στο ευρύ κοινό βιβλία καταδικασμένα από τη ρητή ή σιωπηρή ετυμηγορία τους. Ωστόσο, ο κριτικός πληθωρισμός του διαδικτύου εισάγει το αγοραίο γούστο, λειτουργεί χωρίς μέτρα και κριτήρια, θολώνει τα

όρια της κριτικής και της βιβλιοπαρουσίασης, φέρνει τον σχετικισμό, την κατάργηση της διάκρισης του υψηλού και του χαμηλού. Εκπίπτει σε έναν κριτικό λαϊκισμό ώστε όλα να κηρύσσονται αξιανάγνωστα εις βάρος των καλών βιβλίων.

Όσο απομακρυνόμαστε από το έντυπο λογοτεχνικό περιοδικό με τα μεγάλα κείμενα για να φτάσουμε στα εβδομαδιαία *free press* και το διαδίκτυο, μια αόρατη πρέσα μεταμορφώνει τα κριτικά κείμενα σε φαστιφούντ, φτιαγμένα για τον βιαστικό αναγνώστη, ο οποίος θα τα διατρέξει επί τροχάδην διαγωνίζοντας στην οθόνη, αφού δεν έχει χρόνο όχι για μεγάλες αναλύσεις, αλλά ούτε για την ίδια του τη ζωή. Όσα κείμενα διασώζονται είναι αυτά που ακολουθούν τους κανόνες της παραδοσιακής κριτικής.

Μπορεί, άραγε, το φαινόμενο να θέσει σε κίνδυνο τη θεσμική κριτική, την εικόνα του επαγγελματία εφημεριδογράφου, όπως ήταν ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, με τις υποχρεώσεις και τις δεσμεύσεις που συνεπάγεται η συστηματική διήθηση και αξιολόγηση ολόκληρου του τοπίου εκδιδόμενης λογοτεχνίας; Ασφαλώς, δεν υπάρχει το κύρος να αμφισβητηθεί κατά μέτωπο. Διαβρώνει όμως το έδαφος στο οποίο στέκεται, ώστε αργά αλλά σταθερά να διολισθήσει, συνεπικουρούσης και της φθοράς του Τύπου ο οποίος διεθνώς πνέει τα λούστια, στον ψηφιοποιημένο ωκεανό. Το καινούργιο γεννιέται, το παλιό πεθαίνει «όχι μ' ένα βρόντο», αλλά χάνεται μέσα στα κύματα των άπειρων φωνών.

Το ερώτημα «τι είναι, ίσως, η κριτική;», το ζήτημα της ταυτότητας, των ορών και των ορίων του κριτικού λόγου εξ αντικειμένου γίνεται πάλι επίκαιρο. Αλλά ακριβώς στο χώρο του εφήμερου, όπως είναι το διαδίκτυο, η διαχρονία και ο αναστοχασμός είναι το αντίδοτο. Η εξαιρετική *Ανθολογία της νεοελληνικής λογοτεχνικής κριτικής* του Γιώργου Αράγης, καρπός πολυετούς έρευνας που κυκλοφόρησε πρόσφατα –αφού δεν υπάρχει ακόμη η «Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνικής κριτικής»– μας

Michael Mandel / Yale University

υπενθυμίζει ότι η ανάδειξη των πραγματικών αξιών, που είναι ο ρόλος της, εντάσσεται μέσα στην παράδοση και τη μνήμη της τέχνης. Γιατί δεν είναι αυτονόητο ότι «ο Σολωμός είναι σπουδαίος ποιητής, ούτε βέβαια ο Κάλβος, ούτε ότι οι Φαναριώτες και η παρέα τους ήταν χαμηλής στάθμης στιχουργοί, ούτε πως ο Καβάφης ήταν ποιητική "ιδιοφυία", ούτε πως ο Παπαδιαμάντης ήταν πεζογραφικό ανάστημα, ούτε πως ο Καρυωτάκης δεν ήταν ένας ανάμεσα σε πολλούς, ούτε πως ο Ερωτόκριτος παρουσιάζε

ζε ασυνήθιστες αρετές».¹ Και αυτό δεν γίνεται με αισθητικές κρίσεις που διατυπώνονται αξιωματικά με αφορισμούς και en passant, αλλά καταθέτοντας τα επιχειρήματα που συγκροτούν την ερμηνεία του κριτικού, όσα συγκόμισε κατά την ανάγνωση ψηλαφώντας τη μορφή και το λόγο της γραφής, ανιχνεύοντας ευρύτερα πλαίσια συγχρονικά και διαχρονικά.

Ο Γιώργος Αράγης επισημαίνει, επίσης, ότι η ανάπτυξη του Τύπου, και ιδίως του περιοδικού Τύπου, συνέβαλε ποσοτικά και ποιοτικά

με τα πολυσέλιδα κριτικά κείμενα στην ανάπτυξη της κριτικής. Μπορεί να προκύψει κάτι ανάλογο σήμερα; Φοβάμαι ότι είναι αρκετά δύσκολο γιατί το διαδικτυο αποστρέφεται τα μεγάλα κείμενα και τις αναλύσεις. Είναι έξω από τα ζητούμενα και το αναγνωστικό ήθος του. Δεν τα χρειάζονται οι αναγνώστες του, τα έχει όμως ανάγκη η κριτική. Για να κρίνει, να διακρίνει και να συγκρίνει. Γιατί όπως έγραφε ο Χάρολντ Μπλουμ, ο αρετικός κριτικός που μας άφησε πρόσφατα,

η γνώση δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς μνήμη, και ο Κανόνας είναι η πραγματική τέχνη της μνήμης, το πραγματικό θεμέλιο του στοχασμού για την κουλτούρα.² ■

1. *Ανθολογία της νεοελληνικής λογοτεχνικής κριτικής*, εκδ. Σοκόλη, Αθήνα 2019, σ. 21.

2. *Ο Δυτικός Κανόνας, Τα βιβλία και τα σχολεία των εποχών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2007, σ. 71.

the books' journal

Κάνοντας μια συνδρομή στο Books' Journal έχετε εγκαίρως το δικό σας τεύχος στη διεύθυνση που επιθυμείτε. Κάνετε δώρο μια συνδρομή και στους φίλους σας. Στείλτε mail στη διεύθυνση info@booksjournal.gr με την παραγγελία σας ή τηλεφωνήστε στα γραφεία του περιοδικού.

Συνδρομές: Εσωτερικού ετήσια (11 τεύχη) 50 €, φοιτητικές 40 €, οργανισμοί-τράπεζες 200 €, Βιβλιοθήκες 100 €. Εξωτερικού ΕΕ (απλό ταχυδρομείο) 80 €, Ευρώπη εκτός ΕΕ 100 €, Αμερική 120 €.

Εξάμνη συνδρομή (6 τεύχη) 30 €. Εμβάσματα - επιταγές: Ηλίας Κανέλλης. Τραπεζικός λογαριασμός Alpha Bank: 142002320004738
IBAN: GR61-0140-1420-1420-0232-0004-738 BIC/SWIFT ALPHA BANK: CRBAGRAA